

1929 nam de bevoordeling van de Duitse Noordzeehavens steeds scherpere vormen aan.

In 'Herinneringen aan de Volksraad uit de jaren twintig' geeft D.A. Delprat zijn ervaringen als lid van de Volksraad weer. Hij maakte indertijd deel uit van de 'economische groep', de benoemde vertegenwoordigers van het bedrijfsleven. De auteur schetst ons de samenstelling, de werkwijze en de bevoegdheden van de Volksraad, waarbij zijn persoonlijke herinneringen het betoog een heel eigen charme geven. Wij krijgen ook inzicht in de wijze waarop de belangen van het bedrijfsleven door de verschillende departementen werden behartigd. Er worden voorbeelden gegeven van de overheidsdeelneming in het bedrijfsleven, zoals bijvoorbeeld in de KPM, in electriciteitsbedrijven en in maatschappijen voor de opsporing en winning van aardolie.

Op een vergelijkbare manier schrijft W.H. Fockema Andreae in 'Verantwoordelijkheid voor Rotterdam. Herinneringen aan de periode 1940-1975' over de geestdriftige en inspirerende manier waarop na het bombardement van 1940 al tijdens de oorlog plannen werden gesmeed voor de herbouw en de verdere expansie van Rotterdam. De toenmalige voorzitter van de Rotterdamse kamer van koophandel en fabrieken, mr. K.P. van der Mandele, speelde een centrale rol bij het initiëren en het ingang doen vinden van deze conceptie. Rondom hem verenigde zich een groep leidinggevende figuren uit het bedrijfsleven en uit de kring van de overheid, die boven de partijverschillen uit samenwerkten bij de uitbouw van Rotterdam tot een wereldcentrum. Na 1955 begon het overkoepelende vermogen van de kamer van koophandel af te nemen, ook al omdat het sterk geïnternationaliseerde zakenleven de kijk op Rotterdam wat had verloren. Door de geestelijke kentering in de jaren zestig verschoof bovendien de aandacht van welvaart naar welzijn en op dat gebied liep Rotterdam niet voorop. De tijd was voorbij dat Nederland applaudisseerde bij al wat Rotterdam deed: afkeer van het zakenleven en angst voor het milieu begonnen politiek een rol te spelen.

P.E. Venekamp geeft tenslotte in 'De ontwikkeling van de regionale macro-economische statistiek in Nederland na de tweede wereldoorlog' een overzicht van de methoden die gebruikt zijn om een statistische beschrijving te geven van een regionale economische structuur. In de jaren vijftig werd de 'Amsterdamse methode' geïntroduceerd, weldra gevolgd door de 'Groningse methode'. Het Centraal bureau voor statistiek speelde op de regionale behoeften in door het opzetten van regionale rekeningen naast de nationale; een activiteit die overigens in de jaren zeventig niet werd gecontinueerd. Dit heeft ertoe geleid dat regionale economische instituten (met medewerking van het CBS) ertoe zijn overgegaan om hun eigen rekeningen op te zetten.

M.G. Buist

Liber alumnorum Karel van Isacker s.j. Opstellen aangeboden aan professor dr. K. van Isacker door oud-studenten van de UFSIA ter gelegenheid van zijn emeritaat (Bijdragen tot de geschiedenis, LXIII (1980) afl. i-iv, xiv + 456 blz.).

Ter gelegenheid van zijn emeritaat ontving prof. K. van Isacker deze bundel met veertien opstellen van zijn oud-studenten van de UFSIA. De bijdragen grasduinen in zes eeuwen vaderlandse geschiedenis, van circa 1270 tot 1890, maar – hoe kan het anders – met Antwerpen boven. Zij vormen een gevarieerde krans wetenschappelijke bloemen, gevlochten op de vriendschap voor een onvergetelijke meester, wiens gehechtheid aan mens en natuur zij treffend vertolken. Op een paar na, zijn ze alle rechtstreeks op bronnen gebaseerd, wat de originaliteit nog verhoogt. Wij beperken ons tot een korte voorstelling van de geboden artikelen.

P. de Ridder, 'Taalgebruik in de oorkonden van hertog Jan I (1267-1294) en hertog Jan II (1294-1312) van Brabant' (1-16) onderzoekt op basis van de 1161 bewaarde oorkonden van deze hertogen hun taalgebruik. In de akten vertoont dit taalgebruik een vrij logisch karakter namelijk aangepast aan de bestemming, dat wil zeggen Latijn voor de clerus, Frans voor edelen en leenmannen uit het Franse taalgebied, Latijn of Nederlands voor de steden in het Diets landsgedeelte, Latijn of Frans voor de steden van het Roman pays de Brabant. P. Avonds, 'Heer Everzwijn. Oorlogspoëzie in Brabant in de 14e eeuw' (17-28) stelt voor de naam van Steven, heraut van hertog Jan III van Brabant, een plaats te geven in de geschiedenis van de middelnederlandse letterkunde. Steven is de mogelijke auteur van het Wapenlied van Jan III, een gedicht uit begin 1334 om de strijd lust van de Brabanders te stimuleren in het conflict met een grote anti-Brabantse coalitie. J. van Gerven, 'Politiek en geschiedschrijving in de late middeleeuwen. Hennen van Merchtenen en de Boergondische opvolging in Brabant' (29-47) constateert in de kroniek van Hennen van Merchtenen, geschreven in 1415 toen de Brabantse macht fel was getaand, geenszins een teruggang van het Brabants nationalisme. Zelfs de opvolging door Antoon van Bourgondië wordt er historisch gelegitimeerd, wat overigens past in de hertogelijke politiek om zijn Brabantse onderdanen ter wille te zijn. Erik Aerts, 'Middeleeuwse bankgeschiedenis volgens professor Raymond de Roover' (49-86) waagt zich aan een grondige analyse van het werk van R. de Roover, althans wat de bankgeschiedenis betreft, meer bepaald de lokale (Brugse) wisselaars-bankiers en de internationale (Italiaanse) kooplieden-bankiers. Hij resumeert niet alleen de voornaamste bevindingen van De Roover maar onderzoekt ze kritisch, confronteert ze met andere meningen en vult ze aan met de conclusies van recenter onderzoek.

B. Roosens, 'De stadsomwalling van Breda: de eerste toepassing van het gebastioneerde vestingstelsel in de Nederlanden (1531-1547)' (87-120) beschrijft de bouw van de nieuwe omwalling van Breda, waar het oud-Italiaans vestingstelsel, met twaalf bastions en drie poorten, toegepast werd; dit betekende een keerpunt in de militaire architectuur van de Nederlanden. E. Rooms, 'Organisatie van de bevoorrading en de bezoldiging der troepen in dienst van de Spaanse monarchie in de Zuidelijke Nederlanden (1567-1713)' (121-150) zoekt minder hoe dit in werkelijkheid verliep dan wel hoe het volgens de reglementen diende te verlopen. De behoorlijk georganiseerde betaaldienst en bevoorradingsdienst, tot stand gekomen tussen 1580 en 1620, functioneerde evenwel gebrekkig, vooral wegens het ontbreken van een uitgebreid en loyaal ambtenarencorps. Doch de organisatie stond model voor legerhervormingen in andere landen en later in de zeventiende eeuw. M. Coppens en P. de Gryse, 'De Antwerpse stadsboden. Een bijdrage tot de kennis van de lagere ambtenarij in de 17de eeuw' (151-217) geven, op basis van een goed uitgewerkte documentatie, een interessant beeld van de plichten en rechten, opdrachten en vergoedingen van de zes stadsboden die Antwerpen in de zeventiende eeuw telde. P. Welvaert, '1617-1797: 180 jaar wonen in het Sint-Elisabethbegijnhof te Gent' (219-266) maakt gebruik van vier koopboeken, waarin elke verkoop van huizen in het Gentse begijnhof is opgetekend, om door te dringen tot de concrete problemen rond het wonen in dit begijnhof. De honderd afzonderlijke huizen boden er bescherming en een zekere vrijheid aan deze vrouwen die voldoende kapitaal voor de aankoop konden bijeenbrengen. C. Koninckx, 'De betekenis van de handel met het Verre Oosten voor het Westeuropese maritiem milieu in de eeuw van de Verlichting' (267-292) biedt inzake de gevolgen van de Oost-Indische handel een eerste aanloop tot synthese op basis van de bestaande literatuur. Hij legt de nadruk op de verruiming van de wetenschappelijke kennis van de zee en op de ontwikkeling van een nieuw scheepstype, namelijk het aan de handelsvaart aangepaste oorlogsfregat.

Helma Houtman-De Smedt, 'Korte historische schets van de suikerraffinaderij 'Cels,

Aerts en Compagnie' (1760-1806) en haar latere evolutie (1806-1951)' (293-311) schrijft het boeiende verhaal van deze vennootschap en van haar suikerfabriek aan de Kaasstraat te Antwerpen. Alfons, K.L. Thijs, 'Peiling naar de politieke overtuiging van Lodewijk Joachim Vleeschouwer (Antwerpen, 1810-1866), vrijmetselaar, katholiek journalist en flamingant' (313-345) betoogt dat deze letterkundige op de eerste plaats een unionistisch flamingant was met een grote verdraagzaamheid op godsdienstig vlak. Enkel tijdens zijn redacteurschap van het *Journal d'Anvers* (1851-1858) stelde hij zich rechtstreeks ten dienste van de katholieke partij omdat hij meende dat zij aan de kant van de Vlaamse Beweging was gaan staan. G. Devos, 'Milieuverontreiniging door de industrie omstreeks het midden van de 19de eeuw' (347-384) gaat uit van de rapporten van de Franse mijnningénieur Charles de Freycinet om de milieuproblemen in België te beschrijven en de getroffen maatregelen te situeren. Het optreden van de overheid in de negentiende eeuw stoelde nog niet op milieubeschermdende motieven maar op de zorg om de openbare gezondheid. M. Somers, 'De Antwerpse 'Van Maerlant's-Kring' (1873-1878). Liberaal-progressieve volksvoordrachten in de politieke strijd' (385-399) gebruikt de volledig bewaarde verslagboeken om de organisatie, ideologische opstelling en plaats in het Antwerpse politieke leven te preciseren. Vrijzinnigheid met een duidelijk agressief anti-katholiek accent, stond er voorop. Jan Art, 'Vaticaanse brieven en plaatselijke politiek. De Nuntius en de Gentse partijstrijd rond 1890' (401-441) analyseert een aantal interessante Vaticaanse documenten waaruit de sterke curiale inmenging in de Belgische binnenlandse aangelegenheden tijdens de periode 1882-1894 blijkt. Deze inmenging verklaart hij door de vrees voor een nieuwe liberale regering en door de betrekkelijke onmacht van het bisschoppencollege. Vermelden wij tenslotte de bibliografie van K. van Isacker, opgesteld door J.P. Lissens, doch beperkt tot boeken en tijdschriften.

R. de Keyser

J.J.M. Timmers, *De kunst van het Maasland, II, De gotiek en de renaissance* (Maaslandse monografieën (groot formaat) III; Assen: Van Gorcum, 1980, 385 blz., f 130,—, ISBN 90232 17888).

In 1971 publiceerde professor Timmers het eerste deel van *De kunst van het Maasland* dat tot het begin van de dertiende eeuw reikte en voornamelijk gewijd was aan een beschrijving van romaanse kerken en sculptuur en van de produkten der romaanse metaalkunst. Bij de kunsthistorici is het algemeen aanvaard dat deze periode in de Maasstreek een eigen stijl vertoont die duidelijk te onderscheiden is van architectuur en beeldende kunsten in andere streken, zelfs van de kunst van het Rijnland, die er soms mee verbonden wordt. De auteur heeft in dit tweede deel proberen aan te tonen, dat ook in de volgende eeuwen van een eigen Maaslandse stijl gesproken kan worden en dat die is blijven bestaan tot in de achttiende eeuw. Omdat echter over de periode sinds 1200 veel minder geschreven is dan over de voorgaande tijd, heeft het de schrijver meer tijd gekost dan hij oorspronkelijk had beaamd om dit boek te voltooiën. Ook was hij gedwongen veel meer een inventaris te geven van afzonderlijke objecten dan een comprehensieve analyse van het geheel, zoals in deel I. Dat laatste is inderdaad te bemerken. Het begint de lezer op den duur te duizelen van alle kerken, wier bouwgeschiedenis vaak tot op de dag van vandaag breedvoerig uit de doeken wordt gedaan. Soms heeft het boek enigszins het karakter van een Baedeker en het zou inderdaad de moeite waard zijn om aan de hand van dit boek de Maaslandse kunstmonumenten ter plaatse te bezoeken; men zou dan wel maanden nodig hebben, mede omdat de